

В.К. Данилко, д.е.н., проф.

Житомирський державний технологічний університет

СТАТИСТИКА СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ: РОЗВИТОК І СТАНОВЛЕННЯ

Стаття присвячена розвитку й становленню ринку товарів і послуг у сфері сільського зеленого туризму в Україні як важливого напрямку формування сталого розвитку нашої держави. Окреслено роль інформаційних ресурсів для успішного впровадження цього виду підприємницької діяльності з метою підвищення рівня зайнятості сільського населення, скорочення заробітчанської міграції. Наголошується на необхідності формування системи статистичного моніторингу, застосовуючи всю сукупність статистичних методів при оцінюванні стану й тенденцій розвитку послуг туристичного ринку.

Ключові слова: *статистика зеленого туризму, суб'єкти туристичної діяльності, сталий розвиток, сфера туризму, адміністративні дані, статистичний моніторинг.*

Постановка проблеми. Сучасну туристичну індустрію можна з упевненістю назвати однією з провідних і найбільш динамічних галузей світового господарства, джерелом стабільних валютних надходжень, фактором, що сприяє підвищенню рівня зайнятості, зростанню престижу країни та розбудові її соціально-економічної інфраструктури. Одним з найбільш актуальних науково-пізнавальних видів туризму, характерних для сільських місцевостей, розташованих у межах територій національних природних парків і заповідних зон є сільський зелений туризм. Згідно з офіційними статистичними даними Всесвітньої туристичної організації, «зелені» подорожі займають від 7 до 20 % у загальній кількості туристичних поїздок. В сучасних умовах сфера сільського зеленого туризму стає найбільш динамічно зростаючим сектором світового туристичного господарства [1; 2; 3].

Позитивний вплив сільського зеленого туризму в розв'язанні соціально-економічних й екологічних проблем полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення, надаючи йому можливість працювати не лише у виробничій, але й у сфері обслуговування, та отримувати таким чином додатковий заробіток. Адже при певному зростанні кількості відпочиваючих з'являється потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, а це, у свою чергу, стимулює розвиток сфери послуг. Зокрема, транспортного

обслуговування, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних закладів тощо.

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою територій природно-заповідного фонду, доріг, комунікацій в цілому, стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Суттєву роль сільський зелений туризм відіграє у підвищенні культурно-освітнього рівня сільського населення. Важливо те, що він не має шкідливого впливу на навколишнє природне середовище, а повністю гармонізує з ним, на відміну від масової туристичної діяльності [2; 4; 5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремими питаннями щодо стану розвитку сільського зеленого туризму в Україні та зростаючої ролі статистичного забезпечення у процесі його формування, займалися такі відомі учені, як: А.В. Головач, П.В. Гудзь, С.І. Дорогунцов, В.Б. Захожай, С.М. Ілляшенко, І.В. Калачова, Р.О. Кулініч, С.В. Мельниченко, Р.М. Моторін, Н.О. Парфенцева, Т.І. Ткаченко, Ю.С. Цал-Цалко та ряд інших дослідників.

Мета дослідження. Метою запропонованої статті є дослідження ролі та місця статистики в забезпеченні ефективного управління формуванням й діяльністю сферою сільського зеленого туризму в Україні, важливої передумови сталого розвитку відповідних територій.

Виклад основного матеріалу. Світовий та вітчизняний досвід показує, що сільський зелений туризм сприяє соціально-економічному розвитку відповідних територій за рахунок формування малого і середнього бізнесу жителів сільської місцевості. Водночас спонукає сільські громади до покращення благоустрою сільських садиб, окремих вулиць, в цілому сіл і селищ, а також стимулює розвиток соціальної інфраструктури за рахунок додаткових надходжень до бюджетів місцевих органів влади. Разом з тим, дозволяє міським жителям відпочивати в природних умовах, збагачуючи при цьому свої знання з української історико-етнографічної культурної спадщини шляхом їх безпосередньої участі в процесі пізнання. Тому не випадково Європейський Союз вбачає в сільському туризмі, який успішно розвивається в цих країнах з середини ХІХ ст., основний важель економічного підйому своїх сільських територій. Натомість для України сільський зелений туризм – відносно нове поняття, хоча відпочинок на селі з давніх часів був привабливим для мешканців міст і залишається нині таким [5; 6; 7].

Зростання ролі сільського зеленого туризму щодо збільшення його впливу на всі аспекти життєдіяльності людей обумовлює розширення потреби в об'єктивних статистичних даних про стан та динаміку його

розвитку. Адаже інформація, яка отримується в результаті статистичних спостережень та широкого використання адміністративних даних, є необхідною на всіх рівнях її користувачів. Серед них: національні та регіональні організації, які прямо або опосередковано пов'язані зі сферою туризму, а також туристичні адміністрації, що розробляють та здійснюють політику в цій сфері економіки, до безпосередніх виробників туристичних товарів і послуг, які прагнуть вижити в конкурентній боротьбі на цьому ринку.

Підкреслимо, що статистичні дослідження у сфері функціонування сільського зеленого туризму передбачають використання теоретичних, методологічних та організаційних засад їх проведення на основі знань про економічну географію, екологію місцевості, економіку туризму та визначення місця туристичного ринку в господарській системі окремих регіонів та країни в цілому. При цьому слід пам'ятати, що для прийняття будь-яких ефективних управлінських рішень і, зокрема, у даній сфері економіки потрібно спочатку проаналізувати події, які вже сталися. Адаже дослідження минулих явищ, визначення за його результатами недоліків і позитивів, слабких та сильних сторін, дасть можливість розробити необхідні заходи щодо усунення проблем й обрати вірну та успішну стратегію соціально-економічного розвитку.

Зважаючи на сутність сільського зеленого туризму, а також враховуючи його вплив на економічні, соціальні та екологічні умови та процеси, *статистика сільського зеленого туризму* розглядається з трьох позицій:

1) як *галузь економічної статистики*, оскільки всебічно та глибоко досліджує стан, закономірності та тенденції розвитку туристичної індустрії, вплив різних економічних явищ на цей процес шляхом збирання, обробки, аналізу й узагальнення статистичних даних;

2) як *галузь соціальної статистики*, оскільки вивчає вплив туризму на соціальні умови та процеси суспільного життя населення;

3) як *галузь екологічної статистики*, оскільки аналізує взаємозв'язок розвитку сільського зеленого туризму зі становищем екосистеми регіону.

Слід зауважити, що потреба в статистичних дослідженнях діяльності сільського зеленого туризму виникає у туристів, власників та працівників туристичних підприємств, інвесторів, представництв державних і регіональних органів влади та суспільних груп, які безпосередньо не пов'язані з сільським зеленим туризмом, але зацікавлені в його позитивних наслідках для економічної, екологічної та соціальної сфер життєдіяльності.

Якщо говорити про статистику туризму в Україні взагалі, то основними джерелами її інформаційного забезпечення є фінансова, адміністративна, податкова та статистична звітність господарюючих суб'єктів.

Саме вона сприяє проведенню всебічного статистичного аналізу розвитку туристичного ринку товарів і послуг. Така інформаційна база, відповідно до діючого законодавства [8; 9], формується органами Державної служби статистики України і своєчасно надається користувачам для прийняття зважених управлінських рішень. Вона, як правило, створюється, передається і зберігається у вигляді абсолютних і відносних статистичних показників. Останні характеризують стан і розвиток процесів та явищ туристичного господарства у відповідних умовах часу й регіону.

Для аналізу підприємницької діяльності у сфері сільського зеленого туризму згадані вище показники чітко визначені у відповідних формах державних статистичних спостережень № 1-КЗР (річна) «Звіт про діяльність колективного засобу розміщення» та № 1-туризм (річна) «Звіт про туристичну діяльність». Зазначені форми звітності періодично затверджуються відповідними нормативними актами.

Заповнені суб'єктом туристичної діяльності на основі даних первинного обліку його функціонування вони надаються щорічно (не пізніше 9 лютого наступного за звітом року) органу Державної служби статистики України за місцем здійснення економічної діяльності.

При цьому слід враховувати, що державні статистичні спостереження зі статистики туризму є суцільними, а тому генеральні сукупності у повному обсязі складають списки одиниць цих спостережень.

Сформовані сукупності одиниць узгоджується з адміністративним реєстром Державного агентства України з туризму та курортів. Водночас сукупність одиниць державних статистичних спостережень зі статистики туризму не узгоджують із сукупностями за іншими формами державних статистичних спостережень.

Проведені нами дослідження систематизованої та оприлюдненої органами Державної служби статистики України інформації щодо розвитку сільського зеленого туризму за 2012–2013 роки [10, С. 50] показують позитивну його тенденцію. Зокрема, загальна кількість садіб по країні (фізичні особи – підприємці), які надавали туристичні послуги в 2013 році зросла до 285 одиниць проти 230 у 2012 році (табл. 1). За цей же період збільшилась загальна їх площа на 16,5 тис. м² і становила 231,5 м² однієї садиби, що на 7,7 % більше проти 2012 року. Водночас у 2013 році на 776 осіб зменшилася загальна кількість

розміщених у садибах відпочиваючих, це на 1,5 % менше по відношенню до 2012 року. При цьому зросла середня місткість сільських садиб, що надавали туристичні послуги, до 12,6 місць.

Таблиця 1
Динаміка розвитку сфери сільського зеленого туризму в Україні

Рік	Кількість садиб, од.	Площа садиб, м ²		Кількість розміщених, осіб	Середня місткість садиб, місць
		усього	у тому числі житлова		
2012	230	49425,3	20787,1	50724	11
2013	285	65986,2	29987,7	49948	12,6
Відхилення 2013 р. до 2012 р. (+, -)	55	16560,9	9200,6	-776	1,6

Джерело: складено за даними [10]

Дані про фінансово-економічну діяльність суб'єктів сільського зеленого туризму в Україні упродовж 2012–2013 років наведені в таблиці 2. Вони позитивно характеризують дану сферу діяльності господарюючих суб'єктів.

Таблиця 2
Економічні показники діяльності сільського зеленого туризму в Україні

Рік	Доходи від наданих послуг (без ПДВ, акцизного податку і аналогічних платежів), тис. грн.	Витрати, тис. грн.	Фактичні витрати на один людино-день перебування, грн.	Кількість ночівель, од.	Середня тривалість перебування розміщених осіб, діб	Коефіцієнт використання місткості садиб
2012	10189,7	5046,6	117,2	112520	2,2	0,26
2013	16966,7	10283,0	104,4	130695	2,6	0,19
Відхилення 2013 р. до 2012 р. (+, -)	6777	5236,4	-12,8	18175	0,4	-0,07

Джерело: складено за даними [10]

За даними таблиці 2 у 2013 році доходи від надання туристичних

послуг збільшилися майже на 6,8 млн. грн., або 66,5 %, порівняно з 2012 роком. Одночасно зросли господарські витрати відповідно на 5,2 млн. грн., або в 1,04 раза. Однак за даний період доходи перевищують витрати, що свідчить про отримання прибутку підприємствами сільського зеленого туризму в Україні. Позитивним слід вважати зменшення за цей час фактичних витрат з 117,2 до 104,4 грн. за один день перебування. Це один з факторів можливого збільшення чисельності відвідувачів, адже, коефіцієнт використання місткості сільських садиб залишається низьким – 0,19. Як наслідок, більшу частину часу ринок сільського зеленого туризму залишається ненасиченим, тоді як під час сезону у закладах розміщення відпочиваючих катастрофічно не вистачає місць.

В сучасних умовах проведення дієвого статистичного аналізу стану функціонування й розвитку сільського зеленого туризму зростає необхідність використання широкого масиву інформації спеціально організованих статистичних спостережень. Перспективним видом отримання такої інформації, на наш погляд, є запровадження системи статистичного моніторингу. Нажаль ні звітність, ні спеціально організовані спостереження комплексно не використовуються в аналітичних розрахунках, а отже не забезпечують суб'єктів ринку туристичних товарів і послуг повною та багатоаспектною інформацією щодо процесів, які відбуваються у сфері сільського зеленого туризму України. За таких умов продемонструвати фактичний потенціал розвитку досліджуваного виду туристичної діяльності на сучасному етапі значно ускладнюється.

Для організації доступу до інформаційних ресурсів та їх ефективного використання необхідно створити на регіональному та національному рівнях систему статистичного моніторингу сільського зеленого туризму. Це, на наше переконання, забезпечуватиме узагальнення та узгодження баз даних (законодавчої бази, ресурсного паспорту регіону, факторів впливу на туристичний ринок, інвестиційних проєктів), проведення необхідних розрахунків, прогнозування всіх основних параметрів функціонування ринку та побудову короткострокових, середньострокових і довгострокових планів його розвитку. Враховуючи особливості реалізації системи моніторингу, необхідно застосувати всю сукупність статистичних методів при оцінюванні стану і тенденцій розвитку товарів і послуг туристичного ринку.

Зазначимо, що в сільському зеленому туризмі використання статистичних методів має ряд особливостей і пов'язане з обов'язковим застосуванням паралельно зі статистичними графіками

та таблицями *картографічних матеріалів*, серед яких розрізняють картограму, туристичну карту та картодіаграму.

Картограма – карта, що показує штрихуванням або відповідним забарвленням середню інтенсивність явищ туризму, рекреації в межах регіонів природного, адміністративного розподілу. *Карта туристична* – карта, що відображає просторове розміщення, сполучення і взаємозв'язок ресурсів, об'єктів і суб'єктів туризму, а також населення та інших елементів туристичного ринку. *Картодіаграма* – карта, що відображає за допомогою діаграми сумарний розмір туристичного процесу або явища в межах туристичного регіону [11; 12].

На переконання автора, ефективність впровадження системи статистичного моніторингу залежить від рівня нормативно-правового та організаційного забезпечення статистики сільського зеленого туризму та наявності прозорості, всеохоплюючої, чітко налагодженої системи збирання, зведення, групування й аналізу інформації.

Окрім того важливим є подання статистичної інформації лише за тотожні періоди. З огляду на те, що сільський зелений туризм є сферою економіки, на яку потужно впливають фактори сезонності. Саме тому пропонуємо змінити фінансовий рік для підприємств галузі, а саме з грудня по листопад (1 квартал – грудень–лютий; 2 квартал – березень–травень; 3 квартал – червень–серпень; 4 квартал – вересень–листопад).

Зазначимо, що, окрім визначених вище проблем, недоліками оприлюднення статистичної інформації з сільського зеленого туризму є несистематизованість, відсутність чіткої структури подачі матеріалу та неповнота його відображення. З метою подолання зазначених недоліків необхідно відновити формування та друку статистичного збірника «Туризм в Україні». Вимога часу – постійне оновлення Інтернет-ресурсів Державного агентства з туризму та курортів і Державної служби статистики України.

Також зазначимо, що в умовах сьогодення підвищується значення якісної інформації не лише щодо сільського зеленого туризму, а й стосовно її користувачів, їх вміння використовувати інформаційний ресурс у процесі прийняття ефективних управлінських рішень. Саме тому акцентуємо особливу увагу на ролі інноваційних кластерних форм кооперації підприємств ринку. Вони, як свідчить передовий досвід [7; 13], забезпечать конкурентоспроможність національних туристичних продуктів і послуг, а також вихід сільського зеленого туризму України на якісно новий рівень, що відповідатиме її стратегії на європейську інтеграцію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для України

сільський зелений туризм – це нове поняття, хоча дана сфера діяльності, останнім часом, розвивається досить активно. Зростання обсягів туристичних послуг й соціально-економічного значення сільського зеленого туризму обумовлює реальну необхідність в належному обліку й обробці даних про стан та динаміку його розвитку. Більшість країн світу вже ефективно працює в напрямі запровадження та використання системи статистики сільського зеленого туризму, яка істотно і позитивно впливає на розвиток галузі взагалі. У той же час загострення національної економічної кризи значно вплинуло на стан розвитку туристичної індустрії, а отже, визначило першочерговим, пріоритетним напрямом фінансову підтримку галузі. За таких умов розвиток методології статистики сільського зеленого туризму в Україні дещо загальмувалося, хоча основні положення і здобутки щодо інформаційного забезпечення управління продовжують впроваджуватись, трансформуючись до відповідних структур в Європейський Союз.

Зазначимо, що подальші дослідження необхідно пов'язати з удосконаленням інструментарію статистичного спостереження стану й розвитку сільського зеленого туризму та визначення його місця в системі класифікацій туристичної діяльності. При цьому, на наше переконання, важливо завершити реформування системи державної статистики, провести її технічне переоснащення, зокрема, для забезпечення формування електронних систем моніторингу регіональних та державної програм розвитку сільського зеленого туризму. Важливо створити систему інформаційно-аналітичного забезпечення сфери туризму, зокрема і сільського зеленого туризму як складової державної інформаційної системи. Вжити заходів щодо вдосконалення системи навчання персоналу, який задіяний у статистичному виробництві, прискорити впровадження інтегрованої системи статистичної інформації, керованої метаданими.

Саме тому важливо забезпечити реалізацію в повному обсязі Стратегії розвитку державної статистики України до 2017 року [14], метою якої є підвищення якості державної статистики шляхом розбудови цілісної ефективної національної системи офіційної статистики для приведення її у відповідність із стандартами ЄС у даній сфері діяльності.

Список використаної літератури:

1. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.unwto.org.

2. Матеріали семінару Всесвітньої Туристичної Організації (ВТО) «Сільський туризм: рекомендації щодо розвитку» // Туризм сільський зелений. – 2003. – № 4.
3. Статистика туризма: совместный доклад Генерального секретаря и Всемирной туристической организации // Экономический и Социальный сонет: Статистическая комиссия Организации Объединенных наций, тридцать девятая сессия. – (26–29 февр. 2008 г.). – 12 с.
4. Світовий досвід розвитку сільського зеленого туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.
5. Європейський досвід організації сільського зеленого туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourlib.net>.
6. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourlib.net>.
7. Офіційний сайт Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.greentour.com.ua.
8. Про внесення змін до закону України «Про державну статистику»: Закон України від 13 липня 2000 р. № 1922-III // Статистика України. – 2000. – № 4. – С. 98–108.
9. План державних статистичних спостережень на 2011–2012 роки: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.11.2011 № 1113-р. – К. : Державний комітет статистики України, 2011. – 167 с.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
11. Енциклопедичний словник-довідник з туризму ; авт.-уклад.: В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух, передмова В.М. Литвина. – К. : Вид. дім «Слово», 2006. – 372 с.
12. *Ткаченко Т.І.* Сталій розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / *Т.І. Ткаченко*. – 2-ге вид., виправл. та доп. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 462 с.
13. *Колесник О.О.* Економіка і статистика туристичного ринку : монографія / *О.О. Колесник*. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – 196 с.
14. Стратегія розвитку державної статистики на період до 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/145-2013>.
15. *Осауленко О.Г.* Основні напрями стратегії розвитку державної статистики на період до 2017 р. / *О.Г. Осауленко, І.І.*

Пилипенко, Я.Я. Карчев // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики. – Вип. 13 ; Ред. кол.: І.І. Пилипенко (голов. ред.) та ін. – К. : ТОВ «Формат». – 2013. – С. 3–9.

ДАНИЛКО Валерій Кирилович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- екологічна статистика, економіка природокористування;
- зелена економіка.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2014